

Λογογραφικό Λεξικό της Ελληνίδας Μамής

Δρ Χρίστος Θ. Οικονομόπουλος, Παιδοχειρουργός.

(Συνέχεια από το προηγούμενο)

φρίκιασμα, το, ο ξαφνικός φόβος του αρτιγέννητου με ασταμάτητο κλάμα (το ανοξαμικό κλάμα επί δυστοκίας). Το θυμιατίζει η μαμή με ισκιοβότανα, για να φύγουν από πάνω του τα «ισκιώματα».

φριξόλαδο, το, αγιασμένο έλαιο, που έχει στη διάθεσή της η μαμή από το Άγιο Όρος ή τους Αγίους Τόπους. Το χρησιμοποιεί κατά της φρίκης (φόβου) της λεχώνας ή του νεογνού.

φριξονέρι, το, έγχυμα από ρίζες ελλέβωρου, για να καταπραΰνει τη λαχτάρα ή τη φρίκη της λεχώνας στο αρμένιασμα.

φροντίδα της μαμής, η, η μέριμνα και οι ιδιαίτερες περιποιήσεις της μαμής προς τη λεχώνα και το νεογνό.

φταμηνίτικο, το, το πρόωρο βρέφος των επτά μηνών. Συνήθως το ζυγίζει η μαμή και το τάζει η μάνα σε Αγίους.

φταρμίζομαι, προσβάλλομαι από βασκανία (επί λεχώνας).

φτάρμισμα, το, η βασκανία, το μάτιασμα. Ξεφτέρμισμα=η απαλλαγή από τη βασκανία.

φταρμός, ο, η βασκανία, το κακό μάτι, ο βαμός ή φταρμομάτιασμα: «Φταρμόχαντρο μού 'δωκε η κυρα-μαμή και δε φοβάμαι το φταρμό».

φτέρνισμα, το, όταν η πολυτόκος λεχώνα έχει πρόπτωση της μήτρας, τότε η μαμή τοποθετεί κατάπλασμα από κρεμμύδια στα γεννητικά όργανα και με τη φτέρνα της ωθεί μέσα τη μήτρα και την ανατάσσει στη θέση της. Το ρήμα=φτερνιάζω.

φτερνίτης, ο, η μάζα από ψημένα και κο-

πανισμένα κρεμμύδια, την οποία σπρώχνει με τη φτέρνα της η μαμή στον κόλπο της πολύτοκης λεχώνας, σε πρόπτωση της μήτρας.

φτερόκομμα, το, οι τετανικοί σπασμοί στη ραχητική τετανία. Το θεραπεύει η μαμή ποτίζοντας το βρέφος με «μαρμαρόμυαλο», δηλ. σκόνη από μάρμαρο σε νερό (εισαγωγή ασβεστίου).

φτέρωμα, το, την τρίτη ημέρα η μαμή ερεθίζει με ένα φτερό χήνας τη λεχώνα στο πρόσωπο, στο στήθος, στην κοιλιά, στους μηρούς και στα πέλματα και τη σηκώνει με την ευχή: «Σιδερένια, γαλακτερή, σαν το φτερό να πετάς». Τη σηκώνει, αφού πρώτα τη βάζει και πατά γυμνόποδη πάνω σε υνί αρότρου.

φτου, φτου, φτύνω, φτύσιμο. Αποτρεπτικός εξορκισμός της μαμής, όταν γεννηθεί ευτραφές νεογνό: «Φτου να μην βασκαθείς κι άλλο τόσο να γενείς», «Φτου, φτου, να μην το ματιάσω! Είναι ένας Ήλιος»=φωτεινό αγόρι.

φυτιλένιος, ο, το αγόρι που γεννήθηκε, αφού η μάνα του έφαγε το φυτίλι της Κανδήλας της Παναγίας της Τήνου ή της Εκατονταπυλιανής. Υπήρχε έθιμο γι' αυτές που δεν έπιαναν εύκολα παιδιά. Η μαμή τις υποχρέωνε να τρώνε κάθε Σάββατο το αποκαϊδί του φυτιλιού. Το θηλυκό=φυτιλένια.

φτωχολαζαράκι, το, το φτωχό και ορφανό παιδί, που το έπαιρνε κρυφά μια στείρα γυναίκα για να το λούσει και να το ντύσει το Σάββατο του Λαζάρου, για να συλλάβει κι αυτή παιδί.

φυλάγγελος, ο, ο φύλακας Άγγελος των παιδιών.

φυλακτό, το, το φυλακτάρι της βασκανίας και κάθε κακού. Περιέχει διάφορα αγιοτικά και αλεξίκακες ουσίες.

φυλαχτούρι, το, το παρθενικό βρακί των κοριτσιών, για να προστατεύουν ζηλότυπα το αιδοίο τους. Η μάνα έχει ράψει επάνω σ' αυτό, μέσα σε σακουλάκι, κεφάλι οχιάς.

φυλάχτρες, οι, οι βοηθοί της μαμής, συνήθως επιτυχημένες μητέρες, που φυλάνε τη λεχώνα τις τρεις πρώτες ημέρες μετά τον τοκετό, 2) οι γυναίκες που φυλάνε τη νύφη από τα κακά μάγια.

φυλλοκάρδια, τα, τα φύλλα της καρδιάς, τα βάθη της καρδιάς, τα μύχια της μητρικής καρδιάς.

φυλλοπροσωπίδα, η, η αμνιακή μεμβράνη που περιβάλλει το πρόσωπο του εμβρύου, η σκέπη, η τσίπα, το τυχερό του παιδιού.

φυτευτήρι των Αη-Σαράντα, το, ξύλινο χονδρό εργαλείο, που σχηματίζει αμβλεία γωνία και απολήγει σε αιχμή. Μ' αυτό συμβουλευεί η μαμή τις στειρές γυναίκες και τις αραχνόγκαστρες (αυτές που αποβάλλουν συχνά) να φυτεύσουν 40 λογιών λουλούδια στις 9 Μαρτίου, ημέρα των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων, για να «φυτευτεί μέσα τους το παιδί».

φύτρα, η, η γενιά: «Ανάθεμα στη φύτρα σου!».

φύτρο, το, το μονάκριβο παιδί της μάνας: «Έχασα το παιδάκι μου, το φύτρο της καρδιάς μου».

φωκόλουρο, το, τεμάχιο ή λωρίδα δέρματος φώκιας. Χρησιμοποιείται σαν φυλαχτό κατά της βασκανίας της λεχώνας.

φωλεά, η, το γυναικείο αιδοίο: «Τη φωλιά σου μην τη μαγαρίσεις ποτέ!».

φωλεάζω, αφοδεύω. Λέγεται για βρέφος που αφόδευσε επάνω στα ρούχα του: τα φώλιασε=χέσθηκε επάνω του.

φωλιά, η, η αγκαλιά της μάνας.

φώναμα, το, το επίμονο χτύπημα της καμπάνας της εκκλησίας, για να τρέξει ο παπάς να κοινωνήσει μια ετοιμοθάνατη λεχώνα και να βαφτίσει επειγόντως το παιδί της, μετά από προσταγή της μαμής.

φωνήματα, τα, τα επιφωνήματα και οι θωπευτικές λέξεις της μαμής και της μάνας προς το αρτιγέννητο νεογνό.

φώτια, τα, τα βαφτιστικά ρούχα.

X

χάβαρο, το, το γυναικείο αιδοίο.

χάδι, το, η θωπεία.

χαιδούλης, ο, ο μονάκριβος γιός που μεγάλωσε με χάδια.

χαιδολογήματα, τα, θωπευτικές εκφράσεις της μάνας για το παιδί.

χαιμαλί, το, φυλαχτό για να μη ματιάζεται η λεχώνα και το παιδί.

χαλάζι, το, ή χάλαζα ή κουρκουσάλι. Όταν κάποια φονεύει το νόθο εξώγαμο παιδί της, ο Θεός ρίχνει χαλάζι για να τιμωρήσει το χωριό. Το χαλάζι ξεχώνει το παιδί και το φανερώνει.

χαλαζοβαρεμένη, η, η βρεφοκτόνος ανύπαντρη μάνα. Η μαμή πίστευε ότι όταν ρίχνει χαλάζι, ξεχώνεται το σκοτωμένο και παραχωμένο από τη μάνα του νεογνό.

χαλασμένη, η, η διακορευμένη κόρη.

χαλασμός, ο, η άμβλωση και ο θάνατος της εγκύου εξαιτίας της.

χαλινός, ο, ή γλωσσοδέτης ή αγκυλογλωσσιά. Το χαλινό τον κόβει η μαμή με ψαλιδάκι, μόλις γεννηθεί το παιδί.

χαλιούμαι, όταν η έγκυος πάθει αποβολή.

χαμηλοφτερουγισμένη, η, η γυναίκα που αποβάλλει συνεχώς και τελικά μένει άκληρη με χαμηλό ηθικό.

χαμόδρακας, ο, το αποβαλλόμενο έμβρυο. Το παιδί αυτό την ώρα της Κρίσης, στον Άλλο Κόσμο, θα φωνάζει: «Φόνισσες, μάνα και μαμή, δώστε μου το φως μου!».

χαμόκουνια, η, η χαμηλή ξύλινη κούνια από μισό κορμό δένδρου, σκαμμένου στο κέντρο.

χαμομήλι, το, τα άνθη του χαμομηλιού.

χαμομηλόλαδο, το, αφέψημα του χαμομηλιού με λάδι για εντριβές της εγκύου ή του βρέφους.

χάνδρα, η, η γαλάζια χάντρα κατά της βασκανίας. Την κρεμάει η έγκυος, η λεχώνα και το βρέφος.

χανιά, η, η μάνα που χάνει σε αποβολές ή στον τοκετό ή σε αρρώστιες τα παιδιά της.

χαντζού, η, η μαμή που πήγε να προσκυνήσει στους Αγίους Τόπους. Θεωρείται τυχερή και έχει επιτυχίες στις γέννες.

χάνω, παύω να έχω κάτι. Χάνω το παιδί επί εγκύου=αποβάλλω: «Απ' τη λεχώνα ως τη μαμή, χάθηκε το παιδί!».

χασούνι, το, το νόθο παιδί που το ρίχνει η μάνα του στο χάονα (βάραθρο).

χαρά, η, 1) το ευχάριστο συναίσθημα της μαμής, όταν έχει να κάνει με καλογεννήτρα μάνα, 2) ο γάμος.

χάραγμα, το, η μαμή τις πρώτες τρεις ημέρες έκανε χάραγμα στις πλάτες και τις φτέρνες στα «θροφανά» νεογνά, στα ευτραφή, στα υπεραϊμικά, για να φύγει το «κακό γαίμα» (για την πρόληψη του σοβαρού ίκτερου). Στα μεγαλύτερα βρέφη το χάραγμα γινόταν την Πρωτομαγιά, του Αγίου Κωνσταντίνου ή της Αναλήψεως, για να αναληφθούν τα κακά.

χαραμέρι, το, το πολύ πρωί. Στο χαραμέρι πηγαίνει η μαμή μαζί με τη μάνα στην εκκλησία, για να σαραντίσει το παιδί και να πάρει η μάνα την ευχή του σαραντισμού.

χάρβαλη, η, η λεχώνα τις πρώτες 40 ημέρες.

χαρειό, το, το φάντασμα που κακοπαθεί τη λεχώνα, προσωποποίηση του επιλόχειου πυρετού.

Χάρη της Παναγίας, η η χάρη, η ευμείνεια, η εύνοια της Παναγίας προς την επίτοκο.

χαρίνω, χαίρω, χαρώ, ζω γεμάτος χάρη και χαρά.

χάρισμα, το, το δώρο το οποίο θα πάρει η μαμή για το νεογέννητο από τον πατέρα. Αν είναι αγόρι, θα πάρει «καλό χάρισμα», συνήθως χρυσό νόμισμα, αν είναι κορίτσι, «αλαφρό χάρισμα», ασημένιο ή χάλκινο νόμισμα.

χαρίσματα, τα, 1) τα χρήματα που δίνονται στο νεογνό από τους γονείς και συγγενείς στα τρινύχτια, 2) τα δώρα που δίνονται στη μαμή, 3) τα δώρα που δίνονται στους νεόνυμφους από συγγενείς και φίλους.

χαροκονταριά, η, οξεία και ταχυθάνατος νόσος ή κεραυνοβόλος μορφή νόσου με αιφνίδιο θάνατο, κυρίως ή εκλαμψία της επιτόκου ή η πνευμονική εμβολή της λεχώνας (κονταριά του Χάρου).

Χάροντας, ο, ο Χάρος, ο θάνατος, ο θάνατος της λεχώνας.

Χαρόντισσα, η, η μάνα του Χάρου. Η μάνα του Χάρου τον μαλώνει, όταν παίρνει νέες λεχώνες ή μικρά παιδιά.

χαροπάλεμα, το, το ψυχοράγισμα, το ψυχομαχητό.

χαροπαλεύω, πνέω τα λοισθια, αγωνίζομαι με το Χάρο. Παλαιότερα, η μητρική θνησιμότητα ήταν μεγάλη.

Χάρος, ο, ή **Χάροντας**, η προσωποποίηση του θανάτου.

χαρότριχα, η, η τρίχα του Χάρου. Το συγγενές δερμοειδές συρίγγιο στη σπονδυλική στήλη του νεογνού. Συνήθως, το βρέφος με χαρότριχα πεθαίνει από μηνιγγίτιδα.

χαρούλια, τα, τα βυζιά της μάνας, που έχουν άφθονο γλυκό γάλα.

χαροφάσκι, το, η μαύρη φασκιά με την οποία φασκιάνει η μαμή το νεογνό, όταν γεννηθεί με σοβαρές συγγενείς ανωμαλίες, ασύμβατες με τη ζωή. Στη συνέχεια, το διαλαλεί με τη μάνα στα βουνά.

χαρχάλι, το, το παιδί με βρεγματοϊνιαική

εγκεφαλοκλήλη. Δίνει την εικόνα ότι έχει λειρί στο κεφάλι του.

χασίμνια, τα, τα νόθα τέκνα.

χασογάλιασμα, το, η μαστίτιδα της λεχώνας, που καταλήγει σε απώλεια του γάλακτος.

χασολούκουμο, το, το λουκούμι που είναι τυλιγμένο με τουλουπάνι, δεμένο από τη φασκιά, για να το τρώει το έκθετο βρέφος μέχρι να το βρουν.

χασοφεγγαριά, η, ο χρόνος που η σελήνη είναι αφανής. Η μαμή συμβουλεύει τη γυναίκα να μην πλαγιάζει με τον άνδρα της στη χασοφεγγαριά, για να μην συλλάβει θηλυκό παιδί.

χασοφεγγαρίπικα, τα, τα καχεκτικά παιδιά, που γεννιούνται στη χάση του φεγγαριού.

χειροनुψίματα, τα, η μάνα της λεχώνας χαρίζει μετά τον τοκετό στη μαμή μια πλάκα σαπούνη και μια πετσέτα και τη βοηθά να πλύνει τα χέρια της. Αν η μάνα της λεχώνας δεν το πράξει αυτό, η λεχώνα στην άλλη ζωή θα γλείφει τα χέρια της μαμής.

χειροπάνι, το, το λινό ύφασμα που περιτυλίγουν τα χέρια του βρέφους.

χειροφίλημα της μαμής, το, την ημέρα του Αγίου Ιωάννου του Βαπτιστή, οι μικρομάνες φιλούν το χέρι της μαμής και δίνουν όρκο ότι θα θηλάζουν το παιδί τους. Η μαμή τούς εύχεται να έχουν γάλα, «σαν τον Ιορδάνη ποταμό».

χέλια! χέλια, επιφώνηση της μαμής προς την ετοιμόγεννη γυναίκα, το οποίο επαναλαμβάνουν με ρυθμό οι παραβρισκόμενες γυναίκες, που ήρθαν σαν παραστεκούμενες της μαμής, για να γλιστρήσει το παιδί σαν το χέλι. Ευχή της μαμής: «Σαν το χέλι να γεννηθεί!».

χελιόλαδο, το, έλαιο από χέλια, που χρησιμοποιεί η μαμή σε έγκυες αρχόντισσες, για να προστατεύσει το δέρμα της κοιλιάς τους από τις ραγάδες.

χελιού κρέας, το, απαγορευμένη από τη

μαμή τροφή της εγκύου, για να μην γλιστρήσει πρόωρα το παιδί (φόβος αποβολής και εκλαμπίας, λόγω αλλεργίας).

Χέρι της Παναγίας, το, το φυτό «τεύκτριον το πόλιον». Στις πρωτάρες, η μαμή έβαζε σε μια κούπα νερό το Χέρι της Παναγίας για να ανοίξει. Με την υγρασία άνοιγε σε λίγες ώρες. Έτσι πίστευε η μαμή ότι ανοίγει και η μήτρα της γυναίκας και γεννούσε εύκολα (ήταν ένα είδος λαϊκού βιολογικού χρονομέτρου της μαμής).

χερικαρού, η, 1) η επιτυχημένη μαμή, που τα χέρια της φέρνουν ευτοκία, **2)** η γυναίκα που πιάνουν οι γητειές της.

χεροπαιδούσα, η, η μάνα που έχει ένα χέρι παιδιά=πέντε.

χιλιάκληρη, η, η στείρα, η άκληρη γυναίκα, που πέρασαν τα χρόνια της χωρίς καμιά ελπίδα για τεκνοποίηση.

χιλιάντρισσα, η, η μοιχαλίδα.

χιλιοσπορίτης, ο, το νόθο τέκνο από κλεψιγαμία.

χόλιασμα της λεχώνας, η, η στενοχώρια, η μελαγχολία, η ψύχωση της λοχείας, το αρμένιασμα.

χολιοκόρη, η, η γέννηση θηλυκού τέκνου, γιατί φέρνει στενοχώρια.

χολοσκάω, στενοχωρούμαι υπερβολικά, πικραίνομαι. Η μαμή πικραίνονταν σε ατυχήματα του τοκετού.

χοντρορώγα, η, η λεχώνα που έχει παχιές θηλές στους μαστούς και δυσκολεύουν το θηλασμό του πρόωρου βρέφους.

χόπα-χόπα-χόπαλα, επιφώνημα χαράς της μαμής και της μάνας, όταν χορεύουν το νεογνό.

χορέματα, τα, τα κανακίσματα, τα ταχταρίσματα του βρέφους.

χορτοκούνι, το, το στρωματάκι της κούνιας φτωχού βρέφους.

χορός, ο, η όρχηση. Ο χορός ήταν απαγορευμένος από τη μαμή στις έγκυες και στις μικρομάνες.

χορούδια, τα, το κέφι, η καλή διάθεση.

Λέγονται και χαρούδια, γιατί φέρνουν χαρά στο βρέφος.

χούσουλα, τα, τα ασθενικά ή καχεκτικά νεογνά και βρέφη.

χουχούλιασμα, το, η αναζωογόνηση του αρτιγέννητου με ζεστές εκπνοές από τη μαμή, εμπρός στο στόμα και τη μύτη του (είδος ανανήψεως από τη μαμή).

χουχουλοφάσκι, το, το μάλλινο σπάργανο που ζεσταίνει η μαμή στη φωτιά, για να βοηθήσει στην ανάνηψη ετοιμοθάνατου νεογέννητου.

χουχούτα, η, η κουδουνίστρα του βρέφους.

χρέος της μαμής, το, η υποχρέωση της μαμής να φέρει σε αίσιο πέρας τον τοκετό: «Έχω αξεπλήρωτο το χρέος στην Παναγία και τον Αη-Λευτέρη, να ξελευτερώσω με το καλό τη γυναίκα».

Χριστόδουλος, ο, το αβάφτιστο βρέφος.

Χριστός και Παναγία! επίκληση της μαμής όταν έχει κακή έκβαση η γέννα, λόγω φόβου θανάτου της μάνας και του παιδιού: «Παναγία, βοήθα!».

Χριστοσπάργανα, τα, ειδικό λεπτό ψωμί, που το ψήνει η μάνα επάνω σε καυτή πλάκα την παραμονή των Χριστουγέννων. Το διπλώνει σαν τα σπάργανα των βρεφών και το δίνει τα μεσάνυχτα στα παιδιά, σε ανάμνηση της ώρας που γεννήθηκε ο Χριστός.

Χριστούλης, ο, ο μικρός Χριστός.

χρόνιασμα, το, τα πρώτα γενέθλια του παιδιού. Πάντοτε καλούν τη μαμή, που η μάνα είχε ως σύμβουλο όλο το χρόνο, για να την τιμήσουν και τη φιλοδωρούν.

χρουσαφιά, η, ο ίκτερος, η χρυσή.

χρυσή, η, η λιόκριση, ο ίκτερος, η χρυσαφίδα, η ζοφράνα. Η μαμή κόβει με ένα ξυραφάκι το χαλινό της γλώσσας ή του άνω χείλους για θεραπεία.

χρυσή μαμή, η, η μαμή που έχει ξεγεννήσει περισσότερα από 72 παιδιά με επιτυχία και μετά το θάνατό της θα πάει στον

Παράδεισο.

χρυσό δοντάκι, το, 1) η πρώτη Θεία Μετάληψη αμέσως μετά τη βάφτιση, 2) το πρώτο δόντι που θα σκάσει στο μωρό.

χρυσοβύζα, η, η μάνα που θήλασε όλα τα παιδιά της. Συνήθως, όμως, λέγεται για εκείνη που θήλασε εννιά γιούς και μια κόρη (μηλιά).

Χρυσογαλούσα, η, 1) επίθετο της Παναγίας. Οι λεχώνες που δεν έχουν αρκετό γάλα, τάζονται στην Παναγία τη Χρυσογαλούσα για να τους έρθει πολύ γάλα, 2) η μάνα με άφθονο γλυκό γάλα.

χρυσογεννημένος, ο, ο γεννημένος την ώρα της Ανάστασης, όταν οι καμπάνες χτυπούν το χαρμόσυνο γεγονός. Λέγεται και λαμπρογεννημένος.

Χρυσογκρεμνήστρα, η, επίθετο της Παναγίας, η οποία προστατεύει τις απελπισμένες από έρωτα κοπέλες, να μην αποπειραθούν να πέσουν σε γκρεμό (προστατεύει από αυτοκτονίες).

χρυσογόρι, το, το αγόρι που γεννήθηκε μετά από τα δύο πρώτα κορίτσια. Η μαμή, τότε, φιλοδωρείται με τρία φλουριά.

χρυσοκλωναράκι, το, το πρωτότοκο παιδί.

χρυσόμηλα, τα, οι μαστοί της θηλάζουσας μάνας.

Χρυσομοίρα, η, η μία από τις τρεις Μοίρες, που χρυσομοιραίνει το παιδί την τρίτη ημέρα από τη γέννησή του (προσωποποίηση της γιαγιάς ή της μαμής).

χρυσομοιράζω, το μοίρασμα των Μοιρών το τρίτο βράδυ από τη γέννηση.

χρυσομωρουδάκι, το, το πρωτότοκο νεογέννητο αγόρι.

χρυσόνερο, το, μαγικό νερό της μαμής, έγχυμα από 40 τεμάχια αρωματικών φυτών, που το αφήνει όλη τη νύχτα στην ύπαιθρο για να «ξαστρισθεί» και το πρωί ποτίζει μ' αυτό το νεογνό, που έχει νεογνικό ίκτερο (χρυσή).

(Συνέχεια στο επόμενο τεύχος)